

Spischak David

Mosonyi mint nagybőgős a kora és környezte tükrében

Bevezetés

Mosonyi Mihályról legtöbbször zeneszerzőként, a Zenészeti Lapok szerkesztőjeként, a magyar zenei élet, a magyar romantika egyik legkiemelkedőbb alakjaként esik szó, viszont nagybőgősként alig, ezért ez a cikk¹ a nagybőgős Mosonyinak hivatott figyelmet szentelni. Mosonyi életrajzának ezen aspektusát az irodalom is csak viszonylag érintőlegesen tárgyalja, ami abból a szempontból érthető, hogy valóban zeneszerzői, szerkesztői tevékenysége az, amivel a magyar zenetörténelemre, zenei életre a legnagyobb és mérvadó hatással volt.

A zeneszerzők a színpadon általában karmesterként, vagy szólistaként működött közre és elsődleges, gyakran egyetlen hangszerük a zongora volt. Az elsődlegesen virtuóz hangszeres szólisták többsége is egy hangszerre összpontosított és emellett zenét is szerzett. Mosonyi viszont ugyan zeneszerző volt és elsődleges hangszerének szintúgy a zongora tekinthető, mégis aktív nagybőgősként is megállta a helyét, amit az is bizonyít, hogy kifejezetten sokat szerepelt nagyzenekarokban. Szólistaként azonban sem zongoristaként, sem pedig nagybőgősként nem szerepelt nyilvánosan.

A Budavári Nagyboldogasszony Templom plébániáján megtalálható egy nagybőgő, amit annak idején a Filharmóniai Társaság szerzett be, amin, ill. amilyenén bizonyára Mosonyi is játszott, és ez a hangszer némi betekintést enged abba, hogy Mosonyi idejében milyen nagybőgők voltak nagyzenekarban használatosak, ami a következő összefüggésekkel együtt segít kiegészíteni a képet Mosonyiról, mint nagybőgősről.

¹ 2015 október harmadikán Budapesten a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpontban került megrendezésre a Mosonyi ülésnap, melyen számos érdekes előadás hangzott el. Ennek az értekezésnek a szerző ezen alkalommal elhangzott előadása képezi az alapját. Előkészítésének folyamatában nagyon sokat és kedves készséggel segítettek értékes információkkal **Tardy László** karnagy úr, **Nagy László Adrián**, valamint **Sepp Sailer** is, aki Mosonyi leszármazottja és részt vett Frauenkirchenben, Ausztriában a Mosonyi-kiállítás és koncertsorozat megszervezésében.

Mosonyi autodidakta bőgőtanulása

Egyáltalán hol, mikor és hogyan tanult Mosonyi Mihály nagybőgőzni? **Ábrányi Kornél** 1872-ben megjelent Mosonyi életrajzában² írja, hogy Mosonyi többnyire önállóan tanult zenét nehéz és hátrányos körülmények között, de elszántságának és következetességének, kitartásának köszönhetően folyamatosan fejlődött. Egészen fiatalon számos hangszert megismert és tanult kitartó önszorgalomból. Fejlődéséről és tehetségéről az is tanúskodik, hogy rendkívül fiatalon Boldogasszonyfalván már helyettesített az orgonán. A pozsonyi tanítóképzőben **Turányi Károly**³ volt a zenetanára, és elméleti tanulmányokat különösen **Anton Reicha** tananyagai⁴ alapján folytatott. Később teljesen önállóan folytatta zenei tanulmányait, mikor tanítóként dolgozott a **Pejachevich**⁵ családnál a ma Horvátországhoz tartozó Rétfalun 1835-től 1842-ig.

Mosonyi idejében a zeneoktatás, hangszeres képzés korántsem volt olyan szervezett és intézményesített, mint a huszadik században. Több nagyvárosban is volt intézményes felsőfokú zenei képzés, mint pl. az 1795-ben alapított Párizsi Konzervatóriumban, de sajnos gyakoriak voltak a képzetlen tanárok, akik szerény pedagógiai és hangszeres képességeik ellenére tanárként dolgoztak. Többek között ebből kifolyólag is különösen a nagybőgő játékát általában autodidakta módon sajátították el, hiszen nem volt még egységes iskolája a nagybőgőzésnek, így intézményes oktatás sem igazán volt ezen a hangszeren. Magyarországon pl. a hivatalos, vagyis intézményes nagybőgőoktatás első dokumentuma 1836-ból származik⁶.

Az intézményes és egységes nagybőgőiskolák és nagybőgőoktatás hiánya egyik oka az is, hogy maga a hangszer sem volt még igazán egységes. Még a húrok száma sem volt egységes, tehát egyidejűleg használtak három és négy húrral rendelkező hangszereket. Főleg szólisták esküdtek a három húrra a hangszer erőteljesebb hangzásával érvelve, mint akár a zseniális és elképesztően sokoldalú **Giovanni Bottesini** is, aki 1821-ben született és 1888-ig élt, gyakorlatilag az egész karrierjét három húron játszotta végig óriási sikereket aratva és akire ráakasztották a “Nagybőgő

² Ábrányi Kornél: *Mosonyi Mihály élet- és jellemrajza*. 1872

³ Turányi Károly: (1806 – 1872) Pozsonyi zenetanár, akinél Erkel Ferenc is tanult 1822-től

⁴ Anton Reicha: *Vollständiges Lehrbuch der Compositionslehre*, ford. Carl Czerny, 1832, Bécs, Anton Diabelli

⁵ Pejachevich Péter gróf: (1804 – 1887) horvát politikus.

⁶ Kubina Péter: *Montág Lajos, a nagybőgőzés kiemelkedő egyénisége*, 2009. DLA disszertáció

Paganinije” címet⁷. Bottesini 1866 januárjában, pontosabban január 15-én Magyarországon is járt, amiről a Zenészeti Lapok több cikke is tudósít⁸, noha a cikk maga kissé hatásvadásznak mutatja be Bottesini játékát, ami a Vigadóban került megrendezésre. Budapest után Bécsbe utazott, hogy ott folytassa koncertkörútját és ezzel kapcsolatosan a Zenészeti Lapokban olvasható egy további jellemzése a virtuozitásának, miszerint „ezen a kemény ellenállású zenekari hangszeren mesés virtuozitás fejt ki. A legfinomabb futamokat s falgeolet-hangokat is kihozza rajta s szóval: ő az első, ki e hangszert a hangversenyi hangszerek sorába emelte. ... Az efféle száz esztendő's halequinek és dörögő sötét dominók jellemzésére, meg a rhinocerusi hangok utánzására különösen alkalmas lehet!” Eme néhány mondat és Bottesini és a virtuóz harsonás Moritz Nabich⁹ koncertje kapcsán is írott kritikában megfogalmazott mondat is mutatja, hogy mennyire új volt akkoriban a nagybögő mint szolisztikus hangszer: „Úgy látszik most már a drasztikus hangszereken való virtuózítás jó divatba!”.

Nagyzenekari hangszerekként inkább a négy, vagy akár öt húrral rendelkező hangszerek részesültek előnyben, hiszen szükségesek azok a mélységek, amelyeket csak ezek a hangszerek tudnak produkálni. A nagybögő történetében a tizenkilencedik század kísérletezésekkel és változásokkal, felderítésekkel teli időszak volt.

A hangszer használatát és készítését övező próbálkozások és újdonságok egyik szélsőséges példája az **Octobass** nevű, három métert is meghaladó magasságával látványos, három húrral felszerelt hangszer, amely a kiváló francia hangszerkészítő, **Jean-Baptiste Vuillaume**¹⁰ találmánya. A hangszer egy szexttel mélyebb, mint egy szokásos négyhúros nagybögő, Hector Berlioz is a hangszerezéstanában¹¹ a C

hangot jelöli meg lemélyebbként és a tervezője a nagyzenekari hangzás mélységeinek erősítésére

⁷ Magyarországon, több, mint száz évvel később később **Pege Aladárt** is illették a „Nagybögő Paganinije” címmel

⁸ Ábrányi Kornél: [beszámoló Luigi Bottesini hangversenyeiről a Vigadóban 1866 február 15-én és 16-án].

Zenészeti Lapok . 1866. február. 18.

⁹ Moritz Nabich (1815 – 1893), német virtuóz harsonás.

szánta. Rendkívüli mérete és kezelésének körülményessége korlátozzák a mozgáslehetőségét, így sajnos néhány évtized után feledésbe került, de az elmúlt évtizedekben viszont újra érdeklődnek iránta a zeneszerzők és nagybőgősök.

Az első igazán egységes, tehát négyhúros hangszerre, egységes ujjrenddel és gyakorlatokkal megfogalmazott bőgőiskola **Václav Hause** tollából származik, aki 1764-ben született és 1847-ben hunyt el. Ő maga is eleinte hegedűsként dolgozott, viszont később Prágában, a Konzervatóriumban már nagybőgőt oktatott (1811-1845). Iskolájának első kötete 1828-ban Drezdában, a második 1829-ben Mainzban, a harmadik, melynek címe *Schule des Virtuosen* 1844-ben, Prágában jelent meg.

A tizenkilencedik században, mint maga Vaclav Hause is, általában azok a muzsikusként játszottak nagybőgőn, akik már más hangszereken is játszottak és a nagybőgő játékát is elsajátították. Ritkán játszott egy muzsikusként csak egy egyetlen hangszereken és a hangszerek egymástól nagyon különbözőek is lehettek, tehát tartozhattak különböző hangszercsaládhoz is, így több váltóhangszerük¹² is volt a muzsikusként.

Mosonyi a koncertező nagybőgős

Mikor Mosonyi Mihályról, mint nagybőgősről esik szó, ebben az összefüggésben azonnal felmerül a gondolat, hogy Mosonyi bőgősként közreműködött **Liszt Ferenc** Esztergomi miséjének ősbemutatóján (1856. augusztus 31-én), aminek két szempontból van jelentősége. Egyrészt e mű előadása által *“hullott le a hályog”* a szeméről Liszt zeneszerzői képességeit illetően, másrészt pedig Liszt Mosonyi kedvébe járva szentelt a bőgőnek kiemelkedő szerepet a

¹⁰ Jean-Baptiste Vuillaume: (1798 október 7 – 1875 március 19), Franciaországban, Párizsban dolgozó, számos állami elismeréssel és díjjal kitüntetett hangszerkészítő.

¹¹ Hector Berlioz: *Instrumentationslehre*, szerk. és ford. Richard Strauss, 1905, Lipcse.

¹² A legtöbb muzsikusként ma is van legalább egy váltóhangszere. A szaxofonistáknak legtöbbször más hangolású szaxofon, vagy fuvola, esetleg klarinét a váltóhangszere. Mélyhúrosoknál a zenekari szerepük miatt is általában a másik mélyhúros hangszere a váltóhangszere, tehát basszusgitárosoknál a nagybőgő a váltóhangszerük és fordítva. Épp a szerep miatt korábbi generációk még az ötvenes években a mélyhúros hangszere mellett még kötelezően tubázni is tanultak a Meistersinger Konservatoriumban, Nürnbergben és a basszusgitár népszerűsödésével vették fel azt a hangszert is.

mise záró tételében, az Agnus Deiben. Mosonyinak ezen felismeréséről Liszt zeneszerzési képességeit illetően egy Bónis Ferenc által is idézett levél is tanúskodik.

„Őszintén bevallom, hogy akkor ez a mű rám nézve az a fénysugár volt, mely egykor Sault Pállá változtatta. Mert addig ... én is csak a sok üres szót szaporítám, mely Lisztet mint kiváló zongoravirtuózt dicsőítette ugyan, de nagy zeneköltőnek egyáltalában nem akarta elismerni. – De a kérdéses mise próbái alatt leesett a hályog a szememről s töredelmes szívvel vertem a 'mea culpa'-t...”¹³

Mosonyi azonban gyakran közreműködött a nagybögőn, hiszen a Filharmóniai Társaság zenekarában és többek között saját művei előadásain is gyakran szerepelt nagybögősként.

Abrányi Kornél is utal arra, hogy alig volt olyan lényegesebb zenei esemény, amin ne Mosonyi bőgözött volna¹⁴, viszont élete során csupán egyszer volt alkalma zongoristaként színpadra lépni. 1866 február tizennyolcadikán a Magyar Zenészségélyező Egylet¹⁵ javára rendezett koncerten **Füredi Mihály**¹⁶ kísérve lépett fel, akinek 25 magyar népdalfeldolgozásához Mosonyi zongorakíséretet írt. Erről az eseményről a Zenészeti Lapok is hírt adott nagyon dicsérve az előadást¹⁷.

Mosonyi gyakran játszott nagybögősként a Filharmóniai Társaság zenekarában és gyakran lépett fel együtt **Trautsch Károly**¹⁸ (1830-1910) nagybögőművésszel, aki 1855-től 1888-ig az Operaház, majd 1903-tól a Filharmóniai Társaság zenekarának tagja volt. Rövid ideg órákat vett tőle Mosonyi, ami azt tanúsítja, hogy Mosonyinak igénye volt hangszeres játékának fejlesztésére. Trautsch Károly nem csupán kiváló nagybögős, hanem elkötelezett és képzett tanár is volt, aki 1860-ben írta az első magyar nyelvű nagybögő iskolát, emellett 1859-től haláláig a Nemzeti Zenede nagybögő tanszakán tanított.

Mosonyi aktív zenekari bőgős volt, de nem szólista, viszont fontos volt számára a nagybögős képességei fejlesztése annak ellenére, hogy zeneszerző volt, aki a zongora mellett nagybögőn is

¹³ Bónis Ferenc: *Mosonyi Mihály*, Budapest: Gondolat Könyvkiadó (Kis Zenei Könyvtár), 1960, 64.

¹⁴ Ábrányi Kornél: *Mosonyi Mihály élet- és jellemrajza*. 1872.

¹⁵ Magyar Zenészségélyező Egylet

¹⁶ Füredi Mihály: (1816. áprili 18, Vác – 1869. május 3.) Korábban kovácsmester, később híres baritonénekes, akit 1845-től 1863-ig a Pesti Magyar Színház is szerződtette.

¹⁷ Zenészeti Lapok. 1866. február. 25.

¹⁸ Kubina Péter: *Montág Lajos, a nagybögőzés kiemelkedő egyénisége*, 2009. DLA disszertáció

tudott játszani, tehát teljesen más, mint egy nagybőgőművész, aki előadói karriere mellett zeneszerző is, akár a már korábban említett Giovanni Bottesini, aki számos nagybőgőversenyt írt. A legtöbb nagybőgőverseny nagybőgősök tollából származik, Mosonyi viszont nem komponált nagybőgőversenyt, sem olyan művet, melyben egészen kiemelkedő szerepet kapna a nagybőgő.

A Thir nagybőgő

Szerencsére, megmaradt egy hangszer, amelyet számos alkalommal használtak a Filharmóniai Társaság koncertjein, melyen Mosonyi Mihály is játszott. Ennek a hangszernek a története a dokumentáció alapján 1749-ben kezdődik, ugyanis a Budavári Koronázó Mátyástemplom kórusán és toronyszobájában található hangszerek és berendezési tárgyakról szóló leltár alapján ez a hangszer **Andreas Thir**¹⁹ műve 1749-ből, Pozsonyból. A hangszer a nyolc Thir által készített nagybőgő közül az egyik, melyet a Filharmóniai Társaság vásárolt alapításakor. Megtekintéskor a legfeltűnőbb a hangszeren a csodás oroszlánfej, ami ma ugyan igazi ritkaságnak számít, de akkoriban gyakoribb volt. Ezeket az oroszlánfejeket általában külön szobrászművészeknek adtak ki a hangszerkészítők. A ma általánosan elfogadott és használt normák szerint 105 cm-es a húr hossza $\frac{3}{4}$ -es bőgőknél. Ez a hangszer viszont a mai nagybőgőkhöz képest jelentősen kisebb.

¹⁹ Andreas Thir: (Pozsony 1765 augusztus 11. - 1803 május 20. Pozsony)

Itt felmerül a kérdés, hogy az évszám, vagy a készítő neve és a készítés helye hibás-e, ugyanis a Pozsonyban élő Andreas Thir 1749 után, 1765-ben. A mester, **Johannes Georg Thir**²⁰ azonban 1710-ben született, Bécsben dolgozott és számos hangszert készített oroszlánfejjel, sötét lakkozással, ezért az valószínűsíthető, hogy Andreas Thir egy korábban Johannes Georg Thir, vagy méginkább édesapja, **id. Anton Thir** által 1749-ben készített hangszert adott el, esetleg egy javítás, vagy felújítás, átalakítás után. Az sem kizárt, hogy ez a hangszer eredetileg nem négy, hanem három húrral rendelkezett és utólag lett átalakítva, hogy így nagyzenekari szolgálatra alkalmas legyen, hiszen a tizenkilencedik században a húrok száma nem volt egységes. Napjainkban persze még mindig használatosak a három bélhúrral rendelkező nagybőgők a népzeneben. Amit tehát a képen látunk, az egy tipikus nagyzenekarba való mesterhangszer, mely szerencsére nem tűnt el, vagy roncsolódott szét az idő során, továbbá vélhetően a magyar zene számtalan csodálatos mű előadásának részese lehetett.

A Thir családdal kapcsolatosan fontos említeni, hogy egyik része Pozsonyban, másik része pedig Bécsben élt. A fent említett és a nyilvántartásban a hangszer készítőjeként feltüntetett Andreas Thir és testvére **ifj. Anton Thir**²¹ a Pozsonyban élő család tagja volt. Az ő apjuk, **id. Anton Thir**²² valóban ebben az időben készített hangszereket Pozsonyban.

A korpuszon belül található papír tanúsítvány szerint Arzt Antal²³ (lábjegyzet) javította ezt a hangszert 1948-ban, korábban pedig a már említett leltári dokumentum szerint a Stowasser²⁴ műhelyben javították, viszont jelenleg is restaurálásra szorul.

²⁰ Johann Georg Thir: 1710 körül született Prem bei Schongau nevű településen Németországban és 1779 március 29-én hunyt el Bécsben.

²¹ Ifj. Anton Thir: (Pozsony 1767 október 6. - 1812 december 29. Pozsony)

²² Id. Anton Thir: (Birnbau/Németország 1729 október 2. - 1788 augusztus 8. Pozsony)

²³ Arzt Antal: (1905-?) Ipar Kiváló Mestere címmel kitüntetett hangszerkészítő mester.

²⁴ Stowasser János: Graslitzban, Csehországban, 1867-ben Budapesten telepedett le és elnyerte a Császári és Királyi Udvari Hangszergyárosi címet. 1923-ban elhunyt és a gyárát a fia, ifj. Stowasser János (1864–1937) vette át, viszont a II. világháború véget vetett a gyár működésének

Befejezés

A felvázolt részleteket figyelembe véve tehát Mosonyi Mihályról egy olyan nagybőgős képe körvonalazódik, aki már fiatalon megismerte és megszerette ezt a hangszert és nagyon aktívan játszott is rajta hivatásos keretek közt. Noha több hangszerrel is megismerkedett fiatalon, viszont a zongorán túl a nagybőgő mellett tartott ki leginkább. Önállóan tanult meg nagybőgőzni, mint a legtöbb kortárs nagybőgős és így is képes volt képviselni egy magas színvonalat, ami keresett és sokat foglalkoztatott nagybőgőssé tette, de elég elkötelezett és alázatos is volt ahhoz is, hogy felnőttként és már komoly rutinnal és elismertséggel rendelkező zenészként órákat vegyen egy kiváló kollegától. Nem szerepelt sosem szólistaként, viszont a zeneszerzői tevékenységén és zenei újságíró, ill. kritikusi munkásságán túl nagyzenekari nagybőgősként is részt vett a kora magyar zenei életében.